
ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

УДК 336.011

Т. В. Клименко, аспірант

**СУЧАСНИЙ СТАН ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДОМОГОСПОДАРСТВ
ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

У статті розглянуто особливості організації фінансів населення, оцінено сучасний стан формування та використання фінансового потенціалу домогосподарств Чернігівської області та визначено основні напрями його нарощування.

Ключові слова: фінанси населення, фінансовий потенціал домогосподарств, модель фінансової поведінки домогосподарства, фінансова активність населення.

Т. В. Клименко, аспірант

**СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ФИНАНСОВОГО ПОТЕНЦИАЛА
ДОМОХОЗЯЙСТВ ЧЕРНИГОВСКОЙ ОБЛАСТИ**

В статье рассмотрены особенности организации финансов населения, оценено современное состояние формирования и использования финансового потенциала домохозяйств Черниговской области и определены основные направления его наращивания.

Ключевые слова: финансы населения, финансовый потенциал домохозяйств, модель финансового поведения домохозяйств, финансовая активность населения.

Т. V. Klymenko, postgraduate student

**THE CURRENT STATE OF THE HOUSEHOLDS' FINANCIAL POTENTIAL
OF CHERNIHIV REGION**

Features of the organization of household finances of the population were examined in the article. Current state of formation and use of the households' financial potential of Chernihiv region was considered and the main directions of its increasing are determined.

Keywords: household finances, households' financial potential, models of households conduct, financial activity of households.

Актуальність теми дослідження. Неєфективна організація системи регіонального управління, постійний деструктивний вплив внутрішніх і зовнішніх факторів на економіку регіонів посилили диспропорції їхнього соціально-економічного розвитку. Низька інвестиційна привабливість вітчизняних регіонів, обмежені фінансові можливості місцевих органів і фінансової сфери вимагають виявлення прихованих внутрішніх фінансових резервів, одним з яких є фінансовий потенціал домогосподарств. Він має значне соціальне значення та є потужним інвестиційним джерелом економічного зростання регіону, що дозволить реалізувати програми соціально-економічного розвитку.

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

Постановка проблеми. Постійне зниження реальних і номінальних доходів населення, нерозвиненість фінансового ринку, низький рівень економічної культури призводять до переважання неорганізованих форм заощаджень, в результаті чого значна частина коштів випускається з фінансової системи. Це вимагає відповідного комплексу заходів, що сприятимуть зростанню фінансової активності та фінансової грамотності через більш раціональне використання фінансових ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню особливостей формування та використання фінансових ресурсів домогосподарств присвячені роботи таких українських і російських науковців, як: А. М. Вдовиченко [1], В. Ю. Дорош [2], Т. О. Кізима [3,4], Ю. В. Малиновський [7], Т. В. Матюшенко [5], Л. Д. Сенів [7], Ю. Ю. Станкевич [8], К. С. Чепель [2] та інших.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Значну увагу в їхніх працях приділено теоретичним аспектам організації фінансів населення, проте на сьогодні не існує єдиного підходу до визначення сутності фінансового потенціалу домогосподарств. Також потребують обґрунтування й впровадження заходи щодо підвищення фінансової активності населення за рахунок трансформації неорганізованих заощаджень в інвестиції.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження особливостей формування та використання фінансового потенціалу домогосподарств як важливого джерела фінансування соціально-економічного розвитку регіону.

Виклад основного матеріалу. Домашні господарства є особливим суб'єктом фінансової системи, адже виступають як споживачі національного продукту, здійснюють витрати та формують особисті заощадження. При цьому вони є інвесторами, які цими заощадженнями розпоряджаються на власний розсуд, а також виступають на ринку праці як продавці „власного трудового ресурсу”.

Фінанси домогосподарства можна представити як сукупність фінансово-економічних відносин щодо формування, розподілу та використання фінансових ресурсів для задоволення матеріальних і соціальних потреб усіх членів домогосподарства, їх відтворення та, як результат, сприяння соціально-економічному розвитку регіону та країни в цілому.

Внутрішні фінансові відносини домогосподарств виникають при управлінні сімейним бюджетом, зокрема при формуванні його доходів, визначенні напрямів і здійсненні витрат (поточні та капітальні витрати, формування заощаджень, інвестування). Їхні зовнішні фінансові відносини мають більш складну структуру й можуть бути з: державою (щодо сплати податків і зборів до бюджету та державних цільових фондів, отримання соціальної допомоги); підприємствами та організаціями (щодо придбання товарів і послуг, отримання заробітної плати); фінансово-кредитними установами (щодо отримання позик або розміщення тимчасово вільних коштів на депозитних рахунках); страховими організаціями (щодо передання ризиків за певну плату); іншими домогосподарствами.

Ефективність управління фінансами населення є важливим фактором, що сприяє соціальній стабільності, формуванню бюджетів усіх рівнів, інвестиційній активності в економіці країни. Забезпечення фінансової спроможності домогосподарств має полягати у сприянні формуванню та ефективному використанню їхнього фінансового потенціалу, максимізації доходності, оптимізації їхніх витрат. У результаті домогосподарства будуть здатні сформувати достатній рівень заощаджень та зайняти гідне місце в інвестиційному процесі.

Фінансовий потенціал домогосподарств регіону – це сукупність їхніх фінансових ресурсів, які сформовані за рахунок поточних грошових доходів і

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

заощаджень у вигляді грошових коштів у національній та іноземній валюті, цінних паперів, нерухомості, а також можливості їхнього нарощування для задоволення потреб домогосподарств та забезпечення приросту капіталу.

Одним з основних факторів, який впливає на формування фінансового потенціалу домогосподарств, є рівень їхніх доходів, який, у свою чергу, залежить від низки чинників: рівня освіти та кваліфікації; матеріального забезпечення; регіональних відмінностей (місцезнаходження, інвестиційної привабливості регіону, його сусідства з іншими країнами, близькості до столиці, активності місцевої влади в проведенні реформ) [8, с. 13].

На структуру витрат домогосподарств впливає низка чинників, які поділяються на внутрішні та зовнішні. До внутрішніх можна віднести: величину сукупних грошових доходів домогосподарства; ступінь забезпечення його потреб за рахунок ведення натурального господарства; рівень організації ведення бюджету домашнього господарства; рівень матеріальних і духовних потреб членів домогосподарства тощо. Серед зовнішніх чинників виділяють: рівень роздрібних цін на спожиті товари та послуги; розмір державних дотацій, що спрямовуються на фінансування медицини, освіти, транспорту; суми сплачених домогосподарством податків та інших обов'язкових платежів; рівень розвитку споживчого кредитування в національній економіці тощо [3, с. 64].

Науковець Т. О. Кізима виділяє три основні моделі фінансової поведінки домогосподарств: споживчу, заощаджувальну та інвестиційну. Для споживчої моделі характерними є мінімальна диверсифікація стратегій та інструментів, а також максимальна концентрація пасивних стратегій, наявність неліквідних активів, необхідність першочергового вирішення найнагальніших проблем. Заощаджувальна модель передбачає максимальну диверсифікацію стратегій, помірну концентрацію активних і пасивних стратегій, а також акцент на захисті заощаджень від знецінення. Інвестиційна модель фінансової поведінки домогосподарств характеризується максимальною диверсифікацією інструментів, максимальною концентрацією активних стратегій, акцентом не стільки на збереженні заощаджень, скільки на прибуткових вкладеннях, які сприяють збільшенню розміру заощаджень [4, с. 88-89].

Особливістю реалізації кожного з типів фінансової поведінки домогосподарств є комбінація фінансових стратегій, а також використання ними відповідних фінансових інструментів.

Отже, фінансовий потенціал домогосподарств залежить від державної політики регіонального соціально-економічного розвитку та розвитку країни в цілому, від рівня розвиненості фінансового ринку, зокрема фінансово-кредитних установ і фінансових інструментів, що пропонуються на ринку, фінансової культури та мотивів економічної поведінки населення.

Стан фінансового потенціалу домогосподарств є не тільки одним з індикаторів оцінки добробуту населення регіону, але й соціально-економічного розвитку останнього. Розглянемо особливості формування фінансового потенціалу домогосподарств Чернігівської області.

Динаміка обсягу та структури доходів населення Чернігівської області за 2007-2012 роки наведена в таблиці 1.

Щорічне зростання доходів населення призвело до їхнього загального приросту в 2,1 рази. Значна частка доходів була отримана у вигляді соціальної допомоги та заробітної плати.

Зростання доходів у вигляді заробітної плати відбулося через збільшення її середньомісячного розміру по області на 1292 грн, що набагато менше за середній по Україні розмір (на 1675 грн). Найвищий рівень заробітної плати

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

спостерігався у працівників підприємств добувної промисловості, виробництва та розподілення електроенергії, газу та води, зайнятих у фінансовій сфері та у державних службовців.

Таблиця 1

**Динаміка обсягу та структури доходів населення
Чернігівської області за 2007-2012 роки**

Показники	Роки						Відхилення (2012/2007 рр.)	
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	абсол., млн грн	відносне, %
Доходи усього, млн грн	13560	17908	18917	23179	26277	28777	+15217	+112,2
у тому числі:								
Заробітна плата, млн грн	5426	6989	6853	8355	9822	10870	+5444	+100,3
<i>Питома вага, %</i>	<i>40,0</i>	<i>39,0</i>	<i>36,2</i>	<i>36,0</i>	<i>37,4</i>	<i>37,8</i>	<i>-2,2</i>	<i>-</i>
Прибуток і змі- шаний дохід, млн грн	2486	3239	3178	3851	4823	4986	+2500	+100,6
<i>Питома вага, %</i>	<i>18,3</i>	<i>18,1</i>	<i>16,8</i>	<i>16,6</i>	<i>18,3</i>	<i>17,3</i>	<i>-1,0</i>	<i>-</i>
Доходи від влас- ності (одержані), млн грн	378	482	632	1254	1340	1359	+981	+259,5
<i>Питома вага, %</i>	<i>2,8</i>	<i>2,7</i>	<i>3,4</i>	<i>5,4</i>	<i>5,1</i>	<i>4,7</i>	<i>+1,9</i>	<i>-</i>
Соціальні допо- моги та інші одер- жані поточні трансферти, млн грн	5270	7198	8254	9719	10292	11562	+6292	+119,4
<i>Питома вага, %</i>	<i>38,9</i>	<i>40,2</i>	<i>43,6</i>	<i>42,0</i>	<i>39,2</i>	<i>40,2</i>	<i>+1,3</i>	<i>-</i>

Джерело: складено автором за даними Головного управління статистики у Чернігівській області [6]

На рис. 1 наведено динаміку заборгованості із заробітної плати в Чернігівській області в 2007-2012 роках. Стрімке зростання заборгованості відбулося протягом кризового періоду – майже в 4 рази, але, незважаючи на її скорочення в 2010-2012 роках на 19,9%, обсяг залишився досить великим.

Низький рівень доходів від підприємницької діяльності пов'язаний, у першу чергу, з відсутністю дієвого механізму стимулювання населення до самозайнятості, що дозволило б створити додаткові робочі місця та скоротити рівень безробіття.

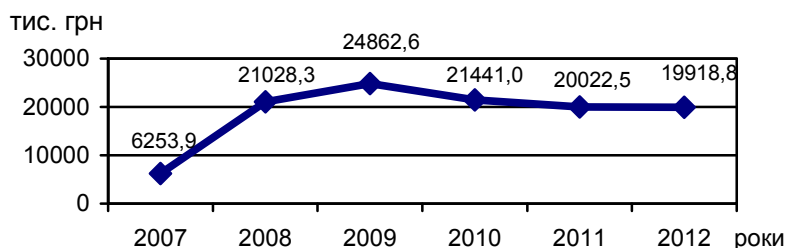

Рис. 1. Динаміка заборгованості із заробітної плати в Чернігівській області протягом 2007-2012 років

Джерело: складено автором за даними Головного управління статистики у Чернігівській області [6]

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

Незначна частка та обсяг доходів від власності свідчать про низьку активність населення на фінансових ринках через їхню недовіру як до фінансових інститутів, так і до фінансових інструментів, низьку економічну культуру.

Проаналізуємо динаміку обсягу та структури витрат і заощаджень населення Чернігівської області протягом 2007-2012 років (табл. 2).

Основна частина доходів домогосподарствами області використана на придбання товарів і послуг, витрати на які збільшилися в 2,4 рази, а частка – на 10,5% і перевищила 3/4 у загальній сумі витрат.

Лише на 15,9% збільшилися вкладення населення у фінансові активи, зокрема на банківські депозити, хоча частка цих заощаджень і скоротилася на 9,8%. Після чотирирічного нарощування фінансових активів їхній обсяг у 2011-2012 роках зменшився в 1,5 рази. Якщо аналізувати динаміку депозитних вкладень, то їхній обсяг зріс у 1,7 рази, при цьому 2/3 – це вклади в національній валюті.

Збільшилися податкові відрахування населенням області майже вдвічі та плата за користування власністю в 1,5 рази. Вклали домогосподарства кошти і в нефінансові активи, обсяг яких зріс у 2,4 рази.

Таблиця 2

Динаміка обсягу та структури витрат і заощаджень населення Чернігівської області за 2007-2012 роки

Показник	Роки						Відхилення (2012/2007 рр.)	
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	абсол., млн грн	темп приросту, %
Витрати та заощадження усього, млн грн	13560	17908	18917	23179	26277	28777	+15217	+112,2
у тому числі:								
Придбання товарів та послуг, млн грн	9598	13045	13260	16292	20513	23383	+13785	+143,6
<i>Питома вага, %</i>	<i>70,8</i>	<i>72,8</i>	<i>70,1</i>	<i>70,3</i>	<i>78,1</i>	<i>81,3</i>	<i>+10,5</i>	<i>-</i>
Доходи від власності (сплачені), млн грн	173	294	351	261	262	259	+86	+49,7
<i>Питома вага, %</i>	<i>1,3</i>	<i>1,6</i>	<i>1,9</i>	<i>1,1</i>	<i>1,0</i>	<i>0,9</i>	<i>-0,4</i>	<i>-</i>
Поточні податки на доходи, майно та інші сплачені поточні трансферти, млн грн	752	1210	1217	1204	1264	1473	+721	+95,9
<i>Питома вага, %</i>	<i>5,5</i>	<i>6,8</i>	<i>6,4</i>	<i>5,2</i>	<i>4,8</i>	<i>5,1</i>	<i>-0,4</i>	<i>-</i>
Нагромадження нефінансових активів, млн грн	120	266	132	255	352	282	+162	+135,0
<i>Питома вага, %</i>	<i>0,9</i>	<i>1,5</i>	<i>0,7</i>	<i>1,1</i>	<i>1,3</i>	<i>1,0</i>	<i>+0,1</i>	<i>-</i>
Приріст фінансових активів, млн грн	2917	3093	3957	5167	3886	3380	+463	+15,9
<i>Питома вага, %</i>	<i>21,5</i>	<i>17,3</i>	<i>20,9</i>	<i>22,3</i>	<i>14,8</i>	<i>11,7</i>	<i>-9,8</i>	<i>-</i>

Джерело: складено автором за даними Головного управління статистики у Чернігівській області [6]

За результатами дослідження можна стверджувати, що домогосподарства надавали перевагу споживчим витратам, що пов'язано переважно з низьким рівнем їхніх доходів, високою заборгованістю із заробітної плати, нероз-

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

виненим фінансовим ринком, адже населення більшість своїх заощаджень вкладає на депозитні рахунки в банківських установах. У структурі загальних надходжень в бюджеті домогосподарств частка трудових доходів щороку зменшувалася у зв'язку зі значним нарощуванням обсягів наданих соціальних допомог.

Головними перешкодами нарощуванню та підвищенню якості фінансового потенціалу домогосподарств Чернігівської області були, перш за все, низький рівень доходу населення, основна частка якого була у вигляді соціальних виплат, а середньомісячна заробітна плата – значно меншою за середній рівень по країні, також спостерігався значний обсяг заборгованості із заробітної плати. Отримані кошти в більшості витрачалися на придбання товарів і послуг, сплату податків і зборів, платежів за користування власністю, а заощадження складали менш ніж 1/5 та вкладалися в нефінансові активи або розміщувалися на депозитах у банках. Населення не було безпосередньо залучене до інвестиційного процесу в регіоні, зокрема, через розміщення місцевими органами цінних паперів для реалізації певних проектів соціально-економічного розвитку області.

Висновки. У результаті проведеного дослідження дійшли висновку, що обсяг доходів і структура витрат домогосподарств безпосередньо визначають рівень їхнього фінансового потенціалу. Серед головних причин неефективного управління ним можна виділити обмежений обсяг доступних фінансових ресурсів, низький рівень доходів та високий рівень заборгованості із заробітної плати.

Як наслідок, протягом досліджуваного періоду спостерігався низький рівень інвестиційної активності домогосподарств, які надавали перевагу споживчій або заощаджувальній моделі фінансової поведінки, коли отримані доходи витрачалися на поточне споживання, інвестування в матеріальні активи або розміщувалися на депозитних рахунках. Це пов'язано з: нерозвиненістю вітчизняного фінансового ринку, який міг би задовольняти інтереси дрібних інвесторів; недовірою населення до фінансової політики держави, зокрема соціально-економічних реформ, які вона проводить; низьким рівнем економічної культури населення; практично відсутністю фінансових посередників, які могли б надавати свої послуги домогосподарствам.

Нарощування фінансового потенціалу домогосподарств області можливе за рахунок: підвищення мінімальних соціальних гарантій населенню, зокрема заробітної плати, соціальних виплат; сприяння самозайнятості населення, розвитку малого та середнього бізнесу; підвищення якості трудового капіталу області (фінансування освітніх установ, співпраця з ними щодо профпідготовки фахівців за затребуваними в області спеціальностями); активізації інвестиційної активності населення регіону за рахунок організованих форм заощаджень (банківські депозити, придбання цінних паперів, у тому числі емітованих місцевими органами влади), стимулювання розвитку ринку недержавного пенсійного страхування за рахунок надання соціальних пільг, сприяння економічній культурі населення.

Реалізація цих заходів дозволить більш ефективно вирішувати соціально-економічні проблеми регіонального розвитку, забезпечити гідний рівень і якість життя населення.

Література

1. Вдовиченко А. М. Фінансовий потенціал населення: нові можливості інноваційного розвитку економіки України : [монографія] / А. М. Вдовиченко. – Ірпінь: Національний університет ДПС України, 2012. – 225 с.
2. Дорош В. Ю. Фінансова поведінка домогосподарств в ринкових умовах господарювання [Електронний ресурс] / В. Ю. Дорош, К. С. Чепель // Економічні науки. Серія „Облік і фінанси”. –

ФІНАНСИ. БАНКІВСЬКА СПРАВА

2012. – Випуск 9(33). – Ч.1. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/En_oif/2012_9_1/index.htm

3. Кізима Т. Витрати домогосподарств України: сутнісно-аналітичний аспект / Т. Кізима // Вісник ТНЕУ. – 2009. – №2. – С.61-70.

4. Кізима Т. Стратегії та моделі фінансової поведінки домашніх домогосподарств у сучасних умовах / Т. Кізима // Світ фінансів. – 2009. – №2(19). – С.86-96.

5. Матюшенко Т. В. Развитие финансового потенциала домохозяйств : автореф. дис. на соискание уч. степени канд экон. наук : спец. 08.00.10 „Финансы, денежное обращение и кредит” / Т. В. Матюшенко. – Москва, 2008. – 22 с.

6. Офіційний веб-портал Головного управління статистики у Чернігівській області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://chernigivstat.gov.ua>.

7. Сенів Л. А. Особливості джерел доходів населення України / Л. А. Сенів, Ю. В. Малиновський // Вісник Національного університету „Львівська політехніка”. – 2011. – №720. – С. 443-448.

8. Станкевич Ю. Ю. Домогосподарство в ринковій економічній системі та його відображення у світовій економічній думці ХХ століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.01 „Економічна теорія та історія економічної думки” / Ю. Ю. Станкевич. – К., 2010. – 21 с.

Надійшла 07.06.2013